

מאתר האש

פסקי הלכות ודברות קודש ממרץ בעל השביבי אש שליט"א

פרשת כי תשא - פרה תש"פ

מאור העינין שביבי אש על התורה

בענין הצלה רוחנית בשבת

הרמ"א קיימין בשיטת הרשב"א דמחמיר בדבר זה, אמנם לפנינו יבואר דנאמרו בזה עוד דרכים בדברי רבותינו האחרונים, ומצאתי במלבושי יו"ט לבעל התויו"ט, בהגהותיו על הלבוש, העיר בסתירת דברי הרמ"א וכתב לחדש דצריך לומר דט" עות סופר יש בדברי הרמ"א בסי' שכ"ח, וצריך לכתוב במקום תיבת "אין" "אם", והכוונה היא דבענין זה יש לעיין לעיל בסי' ש"ו, אבל אינו מחדש כאן כל הלכה. [אמנם גם בסי' ש"ו ציין הרמ"א לעיין לסי' שכ"ח ומשמע מזה דמפורש התם פסק הלכה בנידון], והנה רבינו בעל הלבוש כתב לחלק בין עבירה חמורה שנאמר בה דינא דיהרג ואל יע" בור, שאז יש בכך משום הצלת נפשות, וכמבואר בדבריו בסי' ש"ו, ונמצא דבאמת גם בזה הוי דין החילול שבת בכדי להצילו ממות גשמי בפועל ולא מחמת הצלה רוחנית וכמבואר בדבריו בסי' שכ"ח וז"ל סי"ג: "ודוקא פ"ג ממות לחיים, אבל להציל אחד מן העבירה שרוצים לאנסו חוץ מג' עבירות, אין מחללין עליו את השבת כדי להצילו, שאינו מצילו מכלום, שאם הוא נאנס באונס גמור אינו נחשב לו לעבירה, ואם אינו אונס אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברו".

[ונמצא לכאורה לפי דבריו דדוקא אם אין הוא מוכן ליהרג ולא לעבור, אלא יעבור ולא ייהרג אז אסור לחלל עליו את השבת להצילו מכך כיון דבלא"ה הרי לא יגיע לידי איבוד חייו, וכן נקט בדעתו בפשיטות במ"ב סי' שכ"ח שם. אמנם מדברי הפרמ"ג בסוס"י ש"ו מבואר להדיא דבכל גונוי שרי לחלל עליו את השבת אפילו אם אינו רוצה ליהרג, עיי"ש]. והנה הב"ח בסי' ש"ו כתב לחלק בין אם יאנסוהו או שיעשה ברצונו, דבאונס לא שרי לחלל את השבת בכדי למנוע את החטא באונס, דהרי בלא"ה אונס רחמנא פטריה. אמנם רבינו המג"א לא ניחא ליה בסברת הב"ח דלדעתו אדרבה, כל היכא דאיכא אונס יותר מיסתבר לחלל עליו את השבת ולהצילו לו מכך, מאשר כשאינו נאנס על העבירה וכדחזינן דהיכא דלא פשע עדיף טפי. ברם לענ"ד נראה פשוט וברור ככוונת הב"ח, דתלתא גונוי איכא, פשיעה גמורה דאתי העבירה מחמת הפשיעה, ואית גונוי דאונס גמור בשעת עשיית העבירה, ואית גונוי דליכא פשיעה אך מ"מ אונס נמי לא הוי, דאילו הוי בעי הוי מצי להימנע מעשיית העבירה ובכה"ג הוא דאמרין דשרי ליה למיעבד איסורא זוטא, אבל באונס גמור ליכא עלה כלל שם עבירה. [ועיין היטב בשו"ת ח"ס אבהע"ז סי' קל"ז שכתב כן בבואר דברי הב"ח], ולכאורה היה נראה בדעת רבינו המג"א דאיהו סבירא ליה דבכל אונס שניתן למנוע על ידי אחרים לאו אונס גמור הוא, ונהי דיתכן שלא נטיל עליו עונש כיון שהוא עצמו לא היה יכול להינצל מן האונס, אבל שם עבירה איכא דבמצאותות הרי ניתן למנוע ע"י אחרים ולכן בכה"ג אמרין דיש לו לחבר למיעבד איסורא זוטא ולמנוע אותה מלמיעבד מעשה דבעצם הוי מעשה עבירה ודו"ק היטב בזה. ולדעת המג"א באמת עיקר הנפקותא היא בין הוצאה לשמך והעברה על הדת, דחשיב כמצוה רבה אפילו לגבי חילול שבת, משא"כ בחדא עבירה, אפילו חמורה ביותר, מכל מקום אין חילול שבת נחשב כאיסורא זוטא לגביהו, עיי"ש. [ומה שהעיר במג"א לענין בת קטנה ועיין היטב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה בה"ח], ולפי דבריו דמשום מצוה רבה הוא דשרינן ליה לחלל את השבת בכדי להצילו מעבירות ומאיסורים רבים וגדולים, היינו דוקא היכא דלא פשע, אבל בגוונא דפשע והוא גרם לעצמו את כל התוצאה הזו אין רשאין לחלל עליו את השבת, דבכה"ג ליתא דלינא דאמרין לאדם חטא, ונהי דנקט בדבריו להא דחלל עליו שבת אחת בכדי שישמור שבתות הרבה היינו בכדי להגדיש שהיא עבירה זוטא ביחד לעבירה רבה דשבתות הרבה, ודו"ק היטב. ומיהו מדברי השו"ע הרב משמע קצת דמטעם התיירא דפקוח נפש הוא דא" תינן עלה ואפילו הכי נקט דדוקא היכא דלא פשע והדברים צריכים עיון. ובאמת בקו"א האריך הרב לענין האם האי היתרא איכא דוקא היכא דב" רור הדבר שיעלה בידו להציל או אף בגוונא דספיקא נמי שרי, ולכאורה לע" נין פקוח נפש שרינן אפילו במקום ספק הצלה, אבל לענין דינא דאומרים לאדם חטא ליתא להאי דינא אלא במקום ודאי וצע"ט בדבריו שם.

יש להסתפק האם מותר לחלל שבת בכדי להציל נפש מישראל מסכנה רוחנית המאיימת עליו, וכגון שנודע לנו על נערה שנמצאת בכפר ערבי וניתן להצילה משם האם שרי לחלל שבת על כך, והספק הוא דהנה מצינו שהתורה התירה משום פקוח נפש לחלל את השבת, והשאלה היא האם גם עבור הצלה רוחנית דהיינו בכדי למנוע את האדם מלעבור עבירה נמי שרינן לחלל את השבת. [ועיין היטב במאירי בשילהי יומא ומה שהעיר בבואר הלכה סי' שכ"ט על דבריו, ועיין היטב בשו"ת ח"ס או"ח סי' פ"ד. ועיין עוד בחכמת שלמה סי' שכ"ח דברים מחודשים בנידון זה וכבר הארכתי בזה במק"א בס"ד ואכמ"ל], והנה בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' רס"ז נשאל בכגון דא ותוכן דבריו הם באשה שהוציאה מבייתה בשבת בחזקה ע"י משומד להוציאה מכלל ישראל, ודעתו נוטה שם דאין דוחין את השבת על הצלה מן העבירות שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברו ואפילו איסורא זוטא לא שרי כדי להציל חברו מאיסורא רבא וכדמוכח בפ"ק דשבת, עכ"ד והובאו דבריו בב"י או"ח סי' ש"ו, והוסיף בב"י שם על דברי הרשב"א דמדברי התוס' בשבת שם מבואר שלא כדברי הרשב"א ואינהו סברי דכל היכא דלא פשע או דהוי מצוה רבה אמרין חטא כדי שיזכה חברו, ונמצא דיסוד הנידון בזה מתלי תלי בפלוגתת התוס' בשבת דף ד. או כדעת הרשב"א שם, דלדעת התוס' כל היכא דאיכא מצוה רבה ולא פשע אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברו, אבל לדעת הרשב"א אפילו בכה"ג אין אומרים לאדם חטא. ובאמת בשו"ע סוף סי' ש"ו נקט דלינא כדעת בעלי התוס' דשרי לחלל שבת אפילו באיסור תורה בכדי להציל בתו שנלקחה לשמך, ועיין היטב בבואר הגר"א סי' ש"ו. ג. ולכאורה הרמ"א בסי' שכ"ח סותר בהא מילתא את שיטת השו"ע בסוף סי' ש"ו, דבדברי הרמ"א מבואר דאין לחלל את השבת להצילו מן העבירה. ובאמת דעת רבינו הנוב"י בשו"ת אבהע"ז סי' ל"ז דהא מילתא בפלוגתא תליא, דהמחבר אזיל בשיטת התוס' והרמ"א בשיטתו של הרשב"א, עיי"ש וכן נראה גם מדברי הגר"א הנ"ל, והיה נראה לענ"ד לפום ריהטא דעיקרי הדברים מתלי תליא בעיקר הגדר דערבות, האם הוא חיוב עצמי על הערב או שהוא חיובו של העובר בלבד, דאי זה נהפך להיות חיובו העצמי בודאי דשרי ליה לעבור כדי להציל את חברו, דהוי כמציל את עצמו מידי איסור, אבל אי נימא דאין זה מתייחס כלל לעצמו אלא לחבירו מיסתבר דאין להתיר לו לעבור בכדי להציל את חברו ורק היכא שהוא מכשילו בפירות שאינן מעושרין אז הוא דשרינן לו למיעבד איסורא זוטא, דאז באמת חשיב עבירה דיליה, ובאמת מדברי השער הצינן בסי' תרנ"ה מבואר דשרי ליה לאינש לעבור איסור חוץ לתחום על ידי גוי בכדי לזכות את האחר במי צות ערבה, ולכאורה נראה בדעתו דאיהו מחלק בין זיכוי במצות עשה לבין מניעה מהאיסורים, דרק לענין הערבות לקיום המצוות הוא דאמרין דזה נהפך להיות למצוה דיליה, משא"כ דין הערבות למניעה ואפרושי מאיסורים, דהתם לא אמרין דעבירה דקעביד חבירי חשיב שאני גם עושה עבירה, ודו"ק. ועיין בדברינו בשביבי אש עה"ת, פרשת נצבים, והנה נראה דהא מילתא אי כייפינן על דין הערבות נמי בהא תליא, דאי הוא חיוב דידי בודאי דאיכא עלה דין כפיה, אבל אי אינה עבירה שלי או מצוה שלי לא כייפינן עלה ועיין היטב בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' שכ"ב שעלה ונסתפק בהא מילתא, ובאמת בדברי המחבר כאן בסי' ש"ו מבואר להדיא דכופין את האב להציל את בתו, וזה ניחא היטב למה דהעלינו בדעת המחבר דלכן שרי לחיה למיעבד איסורא משום דהוי עבירה דידיה ולכן איכא עלה דין כפיה. אמנם באמת בפרמ"ג כאן נקט בפשיטות דדין הכפיה איכא רק באב על בתו אבל לא באינש אחרינא ולכאורה אי דין ערבות הוי כעבירה דידי א"כ נכפה אין את האחרים, ובאמת הדברים צריכים עיון טובא בהא מילתא ואכמ"ל. עכ"פ לדברי רבותינו הנוב"י והגר"א הנ"ל נמצא דלהלכה למעשה עלינו לחוש לשיטת הרמ"א ולאסור עשיית מלאכה דאורייתא לצורך הצלה רוחנית, דלדעת

ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם, מחלליה מות יומת, כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההיא.

ונראה דהנה מפורש בספורנו דעיקר הטעם דאין בנין המשכן דוחה שבת הוא משום דעיקר מטרת המשכן היא להשראת השכינה ואם אנו מקלקלים זה האות אין מקום להשראת השכינה, וזה מגרש את השכינה ולכן אין מקום לחילול השבת במלאכת המשכן. ונמצא לפי זה דבשבת יש ענין מיוחד לשמור שאחרים גם כן לא יחללו את השבת, כי גורם בכך סילוק השכינה מישראל, ולכן הדגיש ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם, כי היא מביאה קדושה ואם תחללו אותה אתם מבטלים ומפקיעים את הקדושה מביניכם. [ואולי לכן יש עונש כרת בעריות ובשבת משום שגורם להסתלקות השכינה, בשבת כאמור ובערוה נמי מצינו ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריו, לכן אף הוא נכרת ממנה לעולמים ר"ל].

ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת וגו', מבואר בדברות קדשו של בעל האור החיים הק' דכוונת הכתוב היא לומר דמה שהתירה לנו התורה לחלל את השבת בכדי לזכות את האחרים בשמירת שבתות הרבה, אין זה נחשב בגדר חילול השבת, אלא אדרבה זה נחשב לשמירת שבת, והיינו דנקט לה קרא בלשון ד"ושמרו", לאורו"י דאם הוא גורם לעשות את השבת לדורותם, דהיינו, לזכות אחרים בשמירת שבתות, אז זה נחשב כלפיו כשמירת שבת.

והנה מצאתי בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תנ"ה שכתב גם הוא לחדש דהיכא שנתחללה השבת בגין פקוח נפש, אין הפשט דנהי דאינו נענש על עבירת חילול השבת, אבל עכ"פ אינו נחשב כקיים את מצות השביי תה, אלא דאף מצוה זו דיינינן לה כאילו קיימה בשלימות, כיון דאת מה שנשאר עליו חובה הרי הוא מקיימם וזהו מצות שבייתה דיליה. [וכע"ז כתב מרן הח"ס בשו"ת או"ח סי' קנ"ז]. אלא שכתב לתלות הא מילתא בפ' לוגתא דרבוותא דפליגי אי פקוח נפש בשבת הותרה או דחוייה, דרק אי הותרה הוא דמצינן למימר דאין כאן חסרון בקיום המצוה, ודו"ק.

איתא במדרש שוחר טוב: כל אותן אלפים שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא מפני שהיה להם לתבוע את בנין בית המקדש ולא תבעו, ומה הם שלא נבנה בימיהם אנו שנבנה ונחרב על אחת כמה וכמה, והדברים נוראים ומבהילים ביותר, ולכן אנו צריכים ביותר לבקש על הגאולה ועל בנין בית מקדשנו ותפארתנו. [ובכלל זה עלינו לבקש גם על הגאולה מן הצרות בינתיים וכמבואר ברש"י מגילה דף יח: ובאבודרהם בשם ספר משמרת המועדות, וכע"ז מובא בשם הרה"ק מבעלזא ז"ע לפרש הא דאמרינן בליל שבת: שתרחמני עוד בגלותי לגאלני, ואכמ"ל]. ומצינו במדרש שה"ש פ"א ג', אקרא דנגילה ונשמחה בך, דמיתית התם את המעשה שהיה עם רשב"י שבא אליהם זוג שלא נפקדו למעלה מעשר שנים ורצו להתגרש ויעיץ להם להפרד מתוך שמחה כמו שהיה בשעת התתקשרות, תוך כדי הסעודה נשתכר הבעל ואמר לאשתו קחי את החפץ היקר שנמצא בבית ולכי הביתה חזרה לבית אביו, כיון שנר"ם דם בשכרותו אמרה לעבדיה קחו אותו אל בית אבי, כשנתעורר ושאל אותה מה הוא מחפש כאן, אמרה לו: אמרת לקחת את החפץ הכי יקר, אתה הוא הכי יקר בשבילי, הלכו לרשב"י והתפלל עליהם ונפקדו. ומסיים המדרש: "והרי דברים קל וחומר, ומה אם בשר ודם על שאמר לבשר ודם שכמותו, אין לי חפץ בעולם טוב ממך נפקדו, ישראל המחכים לישועתו של הקב"ה בכל יום ואומרים: אין לנו חפץ טוב בעולם אלא אתה, על אחת כמה וכמה, הוי נגילה ונשמחה בך". וע"ע להלן בפרשת ויקרא. וכתב הספורנו בשו"ש ב' ט' ט"ו: הנה זה עומד אחר כתלני, "הקב"ה עומד אחר כתלני ומסתתר שלא נרגיש בו עד שנתעורר לבקשו, ובשעבוד מצרים היו צדיקי הדורות מלמדים דעת את העם להתפלל לה, אבל לא כן עתה, והקב"ה מבקש: השמיעני את קולך, שנתפלל ונבקש באמת על הגאולה".

הטיפול בגוסס

הגוסס הרי הוא כחי ואסור לעשות כל דבר שעלול לקרב את מותו¹. ואפילו הוא גוסס זמן רב אסור לעשות בגופו מה שיקרב את מותו, אבל מותר להסיר כל גורם חיצוני שמונע את מותו, כגון כשיש רעש חיצוני שמונע מותו או אפילו כשיש מלח על לשונו שבהסרתו אינו מזיז את הגוסס כלל, מותר להסירו².

הצלת עוברים

חוב ההצלה קיימת אף לגבי עוברים שבמעמי אמון.

להציל שנים לחיי שעה או להציל אחד לגמרי והשני ימות

באופן שיש לו שתי ברירות: או לתת לשני בנ"א מזון מים או תרו"פ פות שאינן מספיקים לכדי הצלתן הגמורה מחמת הכמות המועטת שבידו [כגון שהם במדבר או בים], אבל יועיל שיחיו עוד זמן קצר, או שיכול לתת הכל לאחד מהם ועי"ז הוא ינצל לגמרי והשני ימות, נחלקו הפוסקים מה יעשה³.

כפיית הצלתו

אף כשאין החולה רוצה שירפאוהו חייבים בהצלתו ורפואתו, ובכלל זה אף לחלל שבת ושאר איסורים כפי שהתירו בשאר החולים⁴. אם החולה מסרב לקבל את הטיפול במענה שהוא יודע שלפי טבע גופו טפול זה יזיק לו אין לכפותו עליו⁵. וכמו כן אם במניעת הטיפול עלול להגרם נזק לחולה אך אין סכנה לחייו אין לכפותו לקבלו ודוקא אם נותן טעם לדבריו שאינו מאמין שטפול זה יועיל לו⁶.

הצלת אפיקורס רשע להכעיס ולתאבון

אפיקורס הכופר בתורה וכן מי שהוא רשע להכעיס מעיקר הדין אין חיוב להצילו אלא באופנים שיש בהם משום דרכי שלום אבל מי שאינו עובר עבירות תמיד אלא עובר להנאת עצמו חייב להצילו⁷.

דיני הקדימה בהצלה

היו שנים טובעים בנהר ויכול להציל רק אחד מהן וכל כיוצא זה נא"מרו בזה דיני קדימה: א. האיש קודם בהצלתו לאשה לפי שהאיש מקודש יותר וחייב בכל המצוות⁸.

¹שו"ע יו"ד רלט.

²רמ"א שם וכמו שנתבאר בש"ך ודלא כהט"ז.

³בחו"א אנציקלופדיה תלמודית הערות כרך י, הצלת נפשות, טור שמח הערה 65 חזון איש (סנהדרין ליקוטים כו). ועי' ס' שבט מיהודה שם שכ' שלפי דרשת התור"כ לבן פטורא מוחי אחיו עמו, עי' לעיל, היינו שלא תדאג לעצמך בלבד, אין זה שייך אלא כשלוקח לעצמו, אבל באדם שלישי מוטב שיציל אחד מהם לגמרי, אבל מ"מ סברת החו"א קיימת אף לפ"ז.

⁴מג"א (או"ח שכח), בשם הרדב"ז (ח"ד סוכה), והובא במ"ב שם סקכ"ה.

⁵כ"כ המור וקציעה (שכח) וז"ל: אם חושש החולה שמזקת לו אותה תרופה שסידר לו הרור פא אין רשאין להכריחו. וכע"ז מבואר בבאור הלכה (שם ד"ה רופא) וז"ל ז"מ"מ אפשר לומר דהיכי דאומר החולה דיזעו לו שטבע גופו להתרפאות ממוחלה זו כשנטול רפואה זו אפשר דשומעין לו דגם בה שיכות קצת לומר דאדם בקי בגופו יותר ממאה רופאים.

⁶כן משמע מהמור וקציעה שם.

⁷שו"ע חו"מ תכה ה.

⁸רמ"א (יו"ד רנב ח) וכמבואר בט"ז שם. ע"פ הגמ' בסוף הוריות, וכמבואר בב"י (יו"ד רנא) שיש חילוק בין חלוקת מזון שהאשה קודמת להצלת גופם שהאיש קודם. ש"ך שם סקי"א.

בית הוראה שערי הוראה
זמני פתיחת בית הוראה בראשות הגאב"ד
בין השעות 9:00-9:30 14:00-14:30
בשאר שעות היממה יושבים חברי הבד"ץ
מענה טלפוני 24 שעות ביממה: 03-6161616
בית הוראה לעניני רפואה
03-6148000 או 03-6161616 שלוחה 3

לתרומות והנצחות ניתן לפנות
לטל: 058-3238947
או לדוא"ל: SHVIVIASH@GMAIL.COM
לקבלת הגיליון מידי שבוע
ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל
SHVIVIASH@GMAIL.COM

הוצאות הגיליון נתנדב ע"י ידידנו
הר"ר **אהרן אליהו קליין** הי"ו - סאסי
ליזכותו והצלתו במשפט השבוע

הר"ר **שלמה בנישטי** הי"ו - ארנטנה
לרגל הולדת הנכד למזל"ט

ע"פ הוראת מרן שליט"א
עקב התפשטות הקורונה וזירוס בעולם,
יש לומר בכל יום לאחר תפילת שחרית את
יהי רצון הנהוג לומר בשני וחמישי, ע"פ מה
שכתב מרן החת"ס זיע"א בעת התפשטות
המחלות בימיו.
ויהי רצון שנשמע ונתבשר בשורות טובות
וכל המחלה... כי אני ה' רופאך

ניתן לשלוח שאלות
למרן הגאב"ד שליט"א
בפקס: 0722-60-63-61
לקביעת תורים וקבלת קהל
03-6161616 שלוחה 4